

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

EVRIPIDES

MEDEA

EDIDIT

HERMAN VAN LOOY

STVTGARDIAE ET LIPSIAE
IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI MCMXCII

Gedruckt mit Unterstützung der Förderungs-
und Beihilfefonds Wissenschaft der VG WORT GmbH,
Goethestraße 49, 8000 München

Die Deutsche Bibliothek – CIP-Einheitsaufnahme

Euripides:

Medea / Euripides. Ed. Herman Van Looy. –
Stutgardiae ; Lipsiae : Teubner, 1992

(Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana)

ISBN 3-8154-1334-6

NE: Van Looy, Herman [Hrsg.]

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt. Jede
Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist ohne
Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt besonders
für Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen und die Einspeicherung
und Verarbeitung in elektronischen Systemen.

© B. G. Teubner Verlagsgesellschaft Leipzig 1992

Printed in Germany

Satz und Druck: INTERDRUCK Leipzig GmbH

Buchbinderei: Gutenberg Buchbinderei und Verlag GmbH, Leipzig

Alberto J. PELCKMANS
† Aemilio de WAELE
*utrique fautori litterarum graecarum
alteri libros edendo
alteri tragoedias vertendo
GRATO ANIMO*

PRAEFATIO

DESCRIPTIO CODICVM

H Hierosolymitanus patriarchalis 36, membranaceus palimpsestus, saec. X–XI confectus, scholiis veteribus et glossis passim instructus. codex rescriptus est sic ut textus euripideus nunc vix legi possit. extant Medae versus tantum 51–255 et 1278–1376.¹

(Wecklein: h; Murray, Page, Diggle: H)

B Parisinus graecus 2713, membranaceus saec. X–XI singulis columnis exaratus, scholiis veteribus necnon

1 v. St. G. Daitz, *The Jerusalem Palimpsest of Euripides. A Facsimile Edition with Commentary*, Berolini 1970; v. etiam St. G. Daitz, *The Scholia in the Jerusalem Palimpsest of Euripides. A critical Edition*, Heidelbergae 1979 (*Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften*, N. F. 2. Reihe, Bd. 64); D. L. Page, *Euripides Medea*, Oxonii 1938, XLV–XLVI; A. Turyn, *The Byzantine Manuscript Tradition of the Tragedies of Euripides*, Urbanae 1957 (*Illinois Studies in Language and Literature* 43), 86–87; A. Tuilier, *Recherches critiques sur la tradition du texte d'Euripide*, Parisiis 1968 (*Etudes et Commentaires* 68), 155–157; K. J. Matthiessen, *Studien zur Textüberlieferung der Hekabe des Euripides*, Heidelbergae 1974 (*Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaften*, N. F. 2. Reihe, Bd. 52), 41–42; N. G. Wilson, *Three Byzantine Scribes II. The Jerusalem Palimpsest of Euripides*, GRBS 14, 1973, 224–225; V. di Benedetto, *La tradizione manoscritta euripidea*, Patavii 1965 (*Proagones* 7), 73–79.

glossis interlinearibus instructus (Medea: ff. 108^v–129^r). insunt correctiones a prima manu (B¹), a secunda manu paene eiusdem aetatis (B²) et a tertia manu quae aetatis Palaeologanae esse videtur, factae et quae colore atramenti facile distinguuntur. hoc codice usus est Janus Lascaris in edendo tetralogiam (Florentiae 1494).²

(Elmsley: Par. B; Kirchhoff: Par. B; Wecklein: a; Murray, Page, Diggle: B)

O Laurentianus plut. 31. 10 chartaceus singulis in pagina columnis, ca. 1175 confectus, paucis veteribus scholiis in Hec., Or. et Medea instructus (Medea: ff. 46^r–64^v). correctiones maxima ex parte a prima manu (O¹) factae, paucae a manu altera (O²). de aetate disputatur: A. Turyn³, A. Tuilier⁴ et KJ. Matthiessen⁵ hunc codicem initio saec. XIV (fort. ca. 1320) tribuunt, N.G. Wilson⁶ et D.J. Mastronarde⁷ ca. 1175 conscriptum esse pro certo habent.

(Matthiae: Flor. O; Kirchhoff: c; Wecklein: c; Murray, Page, Diggle: O)

Vc Vaticanus graecus 910, chartaceus, saec. XIV scriptus, singulis in pagina columnis, Medae tantum continet

2 v. A. Turyn 87–89 (qui codicem saec. XII tribuit); A. Tuilier 137–144; KJ. Matthiessen 44; v. etiam G. Vitelli, SIFC 9, 1901, 298; T. W. Allen, JHS 57, 1937, 109 et J. Irigoin, RPh 32, 1958, 323.

3 v. A. Turyn 333–335 qui codicem adscripsit librario qui dicitur *Ἰωαννίκιος ἄντι ταπεινός γραμματικός*, anno 1320.

4 v. A. Tuilier 146–150.

5 v. KJ. Matthiessen 39, 60–63.

6 v. N. G. Wilson, A Mysterious Byzantine Scriptorium: Ioannikios and his Colleagues, Scrittura e Civiltà 7, 1983, 161–173.

7 v. D. J. Mastronarde, censura J. Diggle I, CIPh 83, 1988, 151–160 et Praef. Phoen. (Lipsiae 1988) VI.

vv. 1–879 et 885–1049 (ff. 167^r–189^v) scholiorum expertes.⁸

(Elmsley: Rom. D; neglexerunt Kirchhoff, Wecklein, Murray, Page; Diggle: C)

D Laurentianus graecus plut. 31. 15, bombycinus, Thesalonicae fortasse confectus ca. 1325, scholiis veteribus instructus, textum exhibet binis columnis in pagina (Medea: ff. 19^r–38^r).⁹

(Kirchhoff: d; Wecklein: d; Murray, Page, Diggle: D)

W Athous Iberorum 209 (olim 161), bombycinus ca. 1300 scriptus. Medae argumentum et vv. 1–730, 826–1028, 1134–1338 continet (ff. 18^r–30^v, bifolio deperdito inter ff. 26–27 et 28–29). correctiones a variis manibus illatae aegre distinguuntur (**W**^{1 pc} **W**²).¹⁰

(Diggle: E)

F Venetus Marcianus graecus 468, saeculo XIII exeunte conscriptus, bombycinus, binis per paginam columnis. Medae tantum argumentum et vv. 1–42 continet, reliquis deperditis (f. 190^r–190^v). semel tantum manus altera correctionem intulit v. 33 (**F**^c). codex hic pridem in possessione Joannis Chrysolarae deinde Card. Bessarionis fuit.¹¹

(Wecklein, Murray, Page, Diggle: F)

8 v. A. Turyn 358; Kj. Matthiessen 26–28, 79.

9 v. A. Turyn 335–337; A. Tuilier 143–144; Kj. Matthiessen 25–28. in hoc codice vv. 796–903 continuantur in fine textus Medae ff. 37^{r-v} et 38^r. notandum etiam est maiorem partem f. 32 deperditam esse.

10 v. A. Turyn 325–329; A. Tuilier 163–164; V. di Benedetto 72.

11 v. A. Turyn 360 (ineunte XIV s.); A. Tuilier 166 a. 3; Kj. Matthiessen 47–48; v. etiam J. Irigoin, REG 67, 1954, 510

A Parisinus graecus 2712 membranaceus ineunte saec. XIV confectus, paucissimis scholiis instructus, argumentum et textum Medae ternis per paginam columnis exhibet (ff. 74–91). manus prima paucas correctiones intulit (A^{1pc}), plurimas eadem manus vel rubricatoris vel διορθωτοῦ partibus functa, passim manus recentior lectiones rescripsit vel correxit.¹²

(Kirchhoff: E; Wecklein, Murray, Page, Diggle: A)

V Vaticanus graecus 909, bombycinus, ca. 1250–1280 confectus, scholiis veteribus instructus (A in ed. Schwartz), singulis columnis exaratus. continet argumentum et textum Medae (ff. 117^v–156^v). correxit prima manus (V¹), paulo post manus recentior (V²) atramento crasso usa, plerumque in ipso textu, deinde manus tertia (V³), atramento pallido minutioribusque litteris semper supra l.¹³

(Elmsley: Rom. A; Kirchhoff: B; Murray, Page, Diggle: V)

(exeunte XIII s.); H. Erbse, *Überlieferungsgeschichte der griechischen klassischen und hellenistischen Literatur* 275 (in: *Geschichte der Textüberlieferung der antiken und mittelalterlichen Literatur I*, Turici 1961, 207–283); G. Zuntz, *An Inquiry into the Transmission of the Plays of Euripides*, Cantabrigiae 1965, 162 a. 2.

12 v. A. Turyn 89–90; A. Tuilier 157–161; Kj. Matthiessen 43–44; J. Irigoin, REG 67, 1954, 509 s.; W. J. W. Koster, de codicis Parisini graeci 2712 aetate, Mn. 4, 12, 1959, 135.

13 v. A. Turyn 90–91; A. Tuilier 161–163; Kj. Matthiessen 46; V. di Benedetto 23–51; de indole librarii v. etiam U. v. Wilamowitz, *Einleitung in die griechische Tragödie*, Darmstadt 1959, 206; D. J. Mastronarde, GRBS 26, 1958, 106–108.

Va Vaticanus Palatinus graecus 98, bombycinus, ineunte XIV saec. singulis columnis conscriptus. hunc codicem apographum codicis Vaticani 909 esse primus agnovit Kirchhoff¹⁴, argumentum et textum Medae praebet (ff. 98^r–125^r); manus altera passim lectiones rescripsit, glossas et varias lectiones addidit (**Va**²).¹⁵

(Elmsley: Rom. B; Kirchhoff: B²; Diggle: Va)

Hn Hauniensis 417 (Kongelige Bibliotek, Gamle Kongelige Samling), chartaceus ca. 1475 confectus. argumentum et textum Medae exhibet singulis columnis conscripta (ff. 1^r–29^r). insunt correctiones a prima manu et variae lectiones a secunda manu additae in margine. usus est Matthiae collatione huius codicis a Niebuhrio confecta.¹⁶

(Kirchhoff: C; Murray, Page: Haun.; Diggle: Hn)

Nv Neapolitanus Vindobonensis graecus 17 (Biblioteca Nazionale), chartaceus, ca. 1500 conscriptus, singulis per paginam columnis, scholiis veteribus instructus, exhibet argumentum et textum Medae (ff. 184^v–227^v). Turyn hunc codicem apographum codicis Parisini 2713 (**B**) habet, re vera textus mixtus est (v. infra p. XXI).¹⁷

(Diggle: Nv)

14 v. A. Kirchhoff, Euripidis Tragoediae I, Berolini 1855, V.

15 v. A. Turyn 91–92; A. Tuilier 163; Kj. Matthiessen 45; V. de Benedetto 57–58.

16 v. A. Kirchhoff IV; A. Turyn 329–333; A. Tuilier 164; Kj. Matthiessen 42; J. Diggle, Five late Manuscripts of Euripides, Hippolytus, CQNS 33, 1983, 34 ss.

17 v. A. Turyn 348–351; Kj. Matthiessen 129 qui inter alia monet 'Man sollte aber zumindest in den Scholien sowie im Text von Medea ...das Zeugnis dieser Hs. nicht ungeprüft beiseit lassen'.

L Laurentianus plut. 32. 2, chartaceus, Thessalonicae confectus a duobus vel fortasse tribus librariis e scriptorio Demetrii Triclinii inter annos 1300–1320. textus et argumentum Medae hoc ordine inveniuntur (ff. 166^v–176^v), binis per paginam columnis. Triclinius ipse diorthotae partibus functus diligenter textum correxit. apparet autem eum non omnes correctiones eodem tempore intulisse sed textum bis iterum perlustravisse et praecipue in lyricis coniecturas suo ipsius ingenio fretum fecisse. **L** a diversis manibus correctus est quae nonnullis locis aegre distinguuntur. etiam nunc disputatur inter viros doctos utrum duo an tres librarii hunc codicem conscripserint. constat eodem fere tempore duo codices **L** et **P** confectos esse nec dubium est quin inter eos sit certa affinitas; attamen adhuc quaeritur utrum codex **P** propriam habeat auctoritatem – sicut doctissimus vir Turyn magnis argumentis contendit, qui pro certo habet **P** ex eodem ac **L** fonte originem traxisse – an ex **L** descenderit sive ex ipso **L** sive ex apographo codicis **L**.¹⁸

E tribus apographis codicis **L** solus codex Parisinus gr. 2288, saec. XV vel XVI confectus ab Aristobulo Apostolide, argumentum et textum Medae continet (ff. 40^r–76^v); quo codice, qui in

18 v. A. Turyn 222–258; A. Tuilier 187–192; in primis autem G. Zuntz passim; J. Irigoin, JHS 87, 1967, 144; Kj. Matthiessen 39–40; A. Garzya, Sul rapporto fra i codici **L** e **P** nel testo degli Eraclidi di Euripide, in: Serta Turyniana, Urbanae 1974, 274–290; C. Collard, Euripides. Supplices, Groningae 1975, 31–38; Id. ed. Teubneriana, Lipsiae 1984, V–X; D. Sansone, GGA 230, 1978, 239–241; Kj. Matthiessen, Gn. 50, 1979, 232–236; R. Kannicht, Helena, Heidelbergae 1969, 97 ss.; H. Chr. Günther, Euripides. Iphigenia Aulidensis, Lipsiae 1988, V–XI.

possessione Jo. Lascaris olim fuit, usus est Matthiae in editione sua (Par. E).¹⁹

(Kirchhoff: C; Wecklein, Murray, Page, Diggle: L)

P Vaticanus Palatinus graecus 287, membranaceus, cuius pars minor iampridem separata Florentiae in Bibliotheca Laurentiana servatur sub signo Conventi Soppressi 172, ca. 1320–1325 conscriptus est in scriptorio tricliliano (vide L). manus prima plurimos in scribendo errores commisit quos ipsa correxit, nonnullae autem correctiones a manu recentiori factae sunt (**P**²). binas in singulis paginis habet columnas, argumentum et textum praebet (ff. 70^v–83^v). certum est **P** textum ab **L** vel apographo codicis **L** descripsisse post primam sed ante alteram tertiamve Triclinii correctionem; quo facto emendationes vel coniecturas a **Tr**² vel **Tr**³ illatas ignorat.²⁰

Hos omnes codices KJ. Matthiessen, amicus doctissimus, contulit sive speciminibus phototypicis fretus sive *αὐτοπικῶς*. eosdem codices ego omnes *αὐτοψεῖ* inspexi exceptis codicibus **H**, **W**, **Hn**, **Nv** et **F** quorum imagines phototypicae mihi praesto fuerunt.

Excerpta e Medea non solum extant in Stobaeo sed

19 v. A. Turyn 370–372.

20 v. A. Turyn 258–288; A. Tuilier 192–195; KJ. Matthiessen 41; G. Zuntz passim; C. Collard VI. codex Ambrosianus O 123 sup. (Ambr. gr. 598) tantum posteriorem partem argumenti Medae continet (τὸ δρᾶμα δοκεῖ ... λούσασα). e lectionibus παναιόφρονος (pro παρὰ Νεόφρονος), πεφυκέναι (pro πεφυλαχέναι), Τιμαχίας (pro Τιμαχίδας), κέχρηται (pro κεχρησθαι), omissis verbis ὡς Δικαίολχος... ὑπομνήμασι et τῷ ὑστέρω πρώτῳ φησί (pro τῷ ὑστ. φησί πρ.) perspicuum est argumentum descriptum esse e quodam codice eiusdem familiae ac (**L**) **P** (v. app. cr.). de cod. Ambros. v. A. Turyn 296–297 et A. Tuilier 271 a. 2.

etiam in quattuor gnomologiis, saeculis XII–XIV confectis.

gV Athous Vatopedianus 36, membranaceus XII saec. scriptus, inter alia excerpta continet e Medea (ff. 125^v–137^r) versus: 54–55, 76, 85–87, 119–130, 190–198, 214–221, 230–231, 263–266, 278–279, 290–291, 294–301, 316–320, 330, 408–409, 446–447, 469–472, 516–525, 542–544, 561, 573–575, 598–599, 618, 659–662, 797, 807–810, 890–891, 964–965, 1078–1080, 1224, 1228–1230, 1346, 1360. horum versuum plurimos inuenies etiam in gnomologio Veneto (Marciano graeco 507), quod apographum codicis Vatopediani est.²¹

gB Vaticanus Barberinianus graecus 4, bombycinus ca. 1300 scriptus, inter alia excerpta continet e Medea (ff. 16^r–17^v) versus: 14–15, 119–130, 144–145, 222–224, 230–231, 248–251, 263–266, 285, 292–293, 325, 330, 408–409, 516–519, 520–525, 529–530, 561, 573–575, 579–583, 598–599, 601–602, 618, 679, 691, 906, 909, 910–911, 912–913, 922–923, 928, 941, 964, 980–981, 1018, 1122–1123, 1228–1230.²²

gE Escorialensis X. 1. 13, chartaceus, ineunte saec. XIV scriptus, inter alia excerpta continet e Medea (ff. 326^r–328^r) versus: 13–15, 16, 21–23, 24–26, 27–29, 34–36, 37–39, 44–45, 62, 64, 67, 72–73, 74–75, 76–77, 78–79, 83–84, 86, 95, 98–99, 101–104, 109–110, 119, 141, 142–143, 171–172, 187–189,

21 Edidit G. A. Longman, *Gnomologium Vatopedianum: The Euripidean Section*, CQ NS 9–10, 1959–1960, 129–141 (excerpta e Medea: 131); id., *Gnom. Vatop.: The Euripidean Section. A Summary*, BICS 4, 1957, 60–61; v. etiam A. Turyn 92; A. Tuilier 150–153; Kj. Matthiessen 37; A. Garzya, *Varia Philologica* VI, 1: *Per la tradizione manoscritta dei florilegi euripidei*, Boll. Com. Ed. Naz. Class. greci e latini 16, 1968, 77–84 (= *Storia e Interpretazione di Testi Bizantini*, Londinii 1974, XX).

22 Edidit Kj. Matthiessen, *Exzerpte aus sieben Tragödien des Euripides im Codex Vaticanus Barberini gr. 4*, H. 93, 1965, 148–158 (exc. e Medea: 155–156); v. etiam A. Turyn 93 a. 151; A. Tuilier 168–169; V. Capocci, *Codices Barberiniani gr. I*, Città del Vaticano 1958, 2–6.

190-198, 199-203, 223-224, 225-226, 230-234, 235-237, 244-251, 252-258, 263-266, 270, 271, 285-286, 290-291, 298-301, 307-308, 313-315, 316-317, 319-320, 325-326, 330, 333, 346-347, 348-349, 354, 362-363, 366-367, 368-372, 376-377, 383, 386-388, 395, 398, 399-400, 401-405, 408-409, 410-422, 446-450, 451-456, 457-458, 462-463, 467-468, 469-472, 492-495, 506-508, 516-519, 520-521, 524-525, 529-530, 536-541, 542-546, 552-556, 561, 569-575, 576-578, 579-585, 589-590, 591-592, 603-604, 605, 607, 614-615, 618, 621-622, 625-626, 627-630, 663-664, 675, 677, 686, 688, 689, 694, 696, 704-705, 730, 731-732, 739-740, 765, 798-799, 807-810, 819, 869-874, 882-883, 889-891, 892-893, 898, 906-907, 908-910, 912-913, 914-915, 920-924, 933, 962-963, 978-981, 982-988, 1005-1006, 1008, 1009-1010, 1018, 1028-1031, 1035-1036, 1040-1044, 1049-1052, 1056-1057, 1067-1068, 1071-1080, 1081-1084, 1090-1093, 1098-1104, 1118-1120, 1125-1126, 1127-1128, 1148-1153, 1159-1162, 1163-1166, 1179-1180, 1195-1199, 1214-1219, 1224-1230, 1231-1232, 1242-1243, 1306-1307, 1323-1324, 1327-1333, 1342-1346, 1354-1357, 1358-1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1401-1402, 1404, 1416-1418.²³

Extant quoque in hunc diem quattuordecim fragmenta papyracea quorum tria ante C. n. scripta esse videntur (v. Π¹, Π⁷, Π¹³), recentissima autem saeculo quinto p. C. n. vel etiam sexto attribuuntur (Π⁶).

Testimonia ad Medeam spectantia post Prinz-Wecklein multis additis diligenter collegi. sunt multitudinis mag-nae parvi autem pretii ad textum constituendum, excepta illa tragoedia christiana quae inscribi solet *Χριστός*

23 Edidit Kj. Matthiessen, *Ein weiteres Euripides-Gnomologium* (Escorialensis gr. X.1.13), H. 94, 1966, 398-410 (exc. e Medea: 402-404); v. etiam A. Turyn 94 a. 151; A. Tuilier 169 a. 1; Kj. Matthiessen, *Studien* 38.

Πάσων Gregorio Nazianzeno falso, ut videtur, attributa.²⁴

Testimonia in apparatu superiore memoravi; ubi praefixum est 'cf.' quod plerumque accidit in commemorandis versibus e Christo patiente, periphrasis vel imitatio loci e Medea indicatur.

DE CODICVM AFFINITATE

Supervacaneum est hic de traditione textus euripidei longe disserere cum eam viri doctissimi U. de Wilamowitz-Moellendorff, A. Turyn, G. Zuntz, A. Tuilier, W. S. Barrett, K. J. Matthiessen, V. di Benedetto, R. Kannicht alique diligenter enucleaverint. inter quos in primis A. Turyn laudandus quia primus ingentem multitudinem codicum euripideorum felicissime collegit, descripsit, indagavit. ad constituendum textum Medae codices qui vocantur veteres (H B O Vc D F W A V) quique vocantur recentiores (Va Hn Nv) necnon ille ramus quem codices L P efficiunt necessarii sunt.²⁵

24 v. A. Tuilier, Grégoire de Nazianze. La Passion du Christ. Tragédie, Parisiis 1969 (Sources Chrétiennes 149). v. etiam F. Trisoglio, Il Christus patiens: rassegna delle attribuzioni, RSC 22, 1974, 351-423; R. Dostálová, Die byzantinische Theorie des Dramas und die Tragödie Christos paschon, XVI. Intern. Byzantinistenkongress, Akten II.3, Vindobonae 1982, 73-82; A. Garzya, Per la cronologia del Christus patiens, Sileno 10, 1984, 237-240.

25 De traditione textus v. U. v. Wilamowitz-Moellendorff, *Analecta euripidea*, Berolini 1875; *Einleitung in die griechische Tragödie* (Herakles I), Darmstadt 1959; A. Turyn; G. Zuntz; A. Tuilier; W. S. Barrett, *Euripides. Hippolytus*, Oxonii 1964; V. di Benedetto, *La tradizione manoscritta euripidea*, Patavii

H Non est dubium quin codex **H** sit omnium codicum euripideorum veterrimus.²⁶ **V**. 140 praebet cum **W** lectionem rectam τὸν (ὁ cett.) sicut coniecit Musgravius; exhibet lectionem singularem v. 1315 διπλὴ κακῶ (διπλοῦν κακόν cett. praeter **A** διπλᾶ κακά), nonnullos errores e.g. v. 162 ἐνδυσσάμενη, corr. **H**^{1s} ἐνδησαμένη (**D W A L P**), 235 λάβει, necnon omissiones v. 143 φρένα (**H D A Hn**, corr. **Hn**^{2 im}), 176 ὄργαν (ὄργην add. **H**², **V Va**). viri docti **Horna**, **Page** et **Turyn** hunc codicem proximum esse codici **A** habuere, non recte ut monet **S. G. Daitz** qui negata arta proximitate eum maiorem affinitatem cum cod. **B** exhibere contendit.²⁷ naturam mixtam huius codicis facile perspicias paucis exemplis:

- v. 82 ἡμᾶς **H L P** ὑμᾶς cett.
 v. 102 καὶ μὴ **H A Hn** μηδὲ cett. (om. **D**, μὴ add. **D**¹)
 v. 149 δύστηνος **H Vc W Nv P** δύστανος **B O D A V Va Hn L**
 v. 205 γόον **H^{ac} A** (γόον **A**^s γόων **H^{pc}** cett.)
 v. 215 μέμφοισθ' **H D^s V Va gV** μέμψησθ' **B O Vc D W A Hn Nv** μέμψησθ' **L** μέμφοισθ' **P**
 v. 1299 τυράννονς **H A V Va Hn** κοιράνονς **B O D W Nv L P**
 v. 1303 ἐκσῶσαι **H O Hn P**² ἐκσῶσων cett.

1965; **Kj. Matthiessen**, *Studien* (1974); **C. Collard**, *Euripides. Supplices*, Groningae 1975, 31–39; Id., *Euripides. Supplices*, Lipsiae 1984, V–X. de quarto ramo in stemmate a **A. Turyn** exhibito, unde descendit tragoedia illa christiana quae **Christus** patiens inscribitur, perdifficile est iudicium proferre cum huius carminis ne origo quidem nec aetas constet.

²⁶ **Solus A. Tuilier** (157 a. 3) hunc codicem annis 1160–1165 scriptum esse asseveravit. v. inter alia **St. G. Daitz**, *Addendum* 31–32.

²⁷ **K. Horna**, *Der Jerusalemer Euripides-Palimpsest*, H. 64, 1929, 416 ss.; **D. L. Page** XLV–XLVI; **A. Turyn** 308 ss.; **St. G. Daitz** 27 qui 77 lectiones enumerat quae congruunt cum **B**, 64 cum **A** (38 cum **L**, 47 cum **P**, 65 cum **V**).

v. 1351 *μακρὰν* H Nv *μακρὰν ἄν* B O D V Hn *μακρὰν δ' ἄν*
A *ἢ μακρ' ἄν* fere L P

B Inter vetustiores codex Parisinus gr. 2713 (**B**) primum locum tenet. hunc codicem A. Turyn uni ramo 'classis venetae' adscripsit, alteri autem codicem Parisinum gr. 2712 (**A**, in *Medea* vv. 1–ca. 231), **H**, **Vc** et **O**.²⁸ alteram codicis **A** partem (vv. 232–1419) cum codice Vaticano gr. 909 (**V**) ad classem vaticanam reduci posse censuit. hoc negat multis argumentis fretus V. di Benedetto.²⁹ hi omnes codices inter se colligantur lectionibus rectis et erroribus communibus, quorum plurimi etiam in uno atque altero codicum ceterorum inveniuntur. inter codices **B O Vc** esse quandam affinitatem nemo negabit.

Exhibent errores communes in vv. 24, 37 (cum **V**³⁰), 253 (cum **H D**), 268 (cum **D W**), 504, 509, 981 (*αὐτὰ* om. **B O Vc**), 1049 (cum **D**); lectiones rectas vv. 723 (cum **L V**^{3s}), 751 (cum **L**^{ac} **P V**² *ργ*).

In errore cum solo cod. **O** congruit **B** vv. 21 (etiam **L P**), 261 (cum **W V L P**), 400 (cum **D W A V**), 926 (*τῶνδε νῦν θήσομαι* **B O**), 983 (cum **D**), 1121 (v. om. **B O D**), 1256 (cum **D V**). lectionem rectam praebent **B O** vv. 307 (cum **L P**), 1158 (cum **D L P**), 1285 (cum **H D W**).

A In praefatione editionis G. Murray scripsit codicem Parisinum gr. 2712 principem locum obtinere debere. Turyn priorem partem huius codicis (vv. 1–231) classi venetae adscripsit, alteram partem classi vaticanae, una cum cod. Vaticano gr. 909 (**V**). re vera hunc codicem non facile uni vel alteri ramo attribuas.³¹ etiam in priore parte cod.

28 v. A. Turyn 308 (stemma)

29 v. V. di Benedetto 53–73.

30 de codicibus recc. **Va Hn Nv** v. infra.

31 v. V. di Benedetto qui 'classem vaticanam' turynianam valde perscrutatus est (53–73).

A interdum cum V in errore congruit sed id in altera parte multo frequentius accidere perspicuum est. Nemo igitur negabit inter A et V affinitatem quandam esse.

Vide sis app. crit. ad vv. 189 *προσφέρων* O A V, 200 *βροτοῖς* D A V, 287 *ἀπειλεῖν* (om. σ') A V P, 504 *τῶν οὖν* W A V, 509 *καθ' Ἑλλάδα* D W A V, 751 *γῆς* D A V L^s, 912 *νῦν* A V, 1006 *ἔστρεψε* A V L P, 1040 *φίλοις* A V L^s, 1158 *πατέρα καὶ τέκνα* W A V, 1189 *λεπτὴν* O A V L P, 1285 *ἐξέπεμψε* A V L P, 1299 *τυράννους* H A V, 1404 *δ' ἔπος*, 1419 *τόδε τὸ*. lectiones singulares invenies v. 786 et 949 *στέφος* pro *πλόκον*, 1256 *αἷμα τι* pro *αἵματι* (e coniectura), 1315 *διπλᾷ κακά*.

V De codice Vaticano gr. 909 dilucide disseruit V. di Benedetto contra Turyn qui V et A uni classi attribuit.³² pluribus exemplis V. di Benedetto demonstravit nullo modo fieri posse ut V et A, qui saepius diversas lectiones exhiberent, ad unam classem reducerentur. in edendo Hippolyto vir codicum peritissimus Barrett eandem opinionem protulit.³³

Lectiones quasdam communes cum A invenies supra; lectiones singulares V exhibet v. 128 (*βροτοῖς* cum eius apographo Va, v. infra), 245 (*ἄτης*), 445 *ἀνέστη* (etiam Va), 1161 *δέμας* (corr. V²) necnon errores singulares v. 215 (*μέμφουσιθ'*, etiam Va et fort. H^{uv}), 253 (*γὰρ πόλις*), 585 (*κτενεῖ σ'*), 1357 (*ἀτίμως*).³⁴

E numerosis correctionibus (V² vel V³) quae saepius congruunt cum cod. L (P) facile conicias correctori unum vel alterum

32 v. di Benedetto *ibid.*; cf. etiam iudicium U. de Wilamowitz de hoc codice: 'man ist etwa gewöhnt den Vat. gr. 909 nach Kirchhoffs Vorgang höher zu schätzen, allein er dankt das vielleicht mehr seinem Reichtum als seiner Güte' (Einleitung 207).

33 '(The) text (is) so thoroughly contaminated that it is impossible to assign (it) to one class rather than the other' (73).

34 v. etiam v. 423 *εὐπιστοσύναν* VVaHn, *ἀπιστοσύναν* cett. et V².

codicem huius familiae praesto fuisse: v. e. g. v. 723, 860, 893, 1064 (*πέπρωται*), 1205, 1256, 1404.

De reliquis codicibus in *Medea* adhibendis mirum in modum disseruit J. Diggle.³⁵ cum ergo supervacaneum sit hic repetere quod ille multis exemplis argumentisque fretus enucleavit, tantum breviter contrahere in animo est nonnullis exemplis additis.

O Vc Non est dubium quin codices **O** et **Vc** quadam affinitate coniuncti sint: v. sis app. criticum ad vv. 24, 37, 137, 242, 245, 254, 268, 306, 433, 504, 509, 543, 562, 683, 705, 812, 896, 982, 1044. sed eos non descriptos esse ab eodem codice facile intelligas e diversis lectionibus in vv. 21, 106, 138, 189, 234, 261, 267, 307, 585, 607, 698, 752, 816, 853, 926, 983, 985, 1012. saepius **O Vc** congruunt cum **B** (vv. 24, 37, 140, 162, 224, 235, 268, 306, 367, 504, 509, 604, 723, 737, 751, 875, 968, 982 ...), nonnumquam cum **D**, **V**, **A** et **W**, raro cum **L** et **P**.³⁶

D W Inter codices **D** et **W** est certa proximitas³⁷ ut perspicui potest ex exemplis a J. Diggle allatis, cf. vv. 140, 242, 287 (etiam **B**²), 349, (*δῆ* om. etiam **Hn**), 367, 408 (*ἐς μὲν* om. **W**, *ἐς μὲν ἔσθλ'* om. **D** spatio relicto), 411 (*δίκαία* etiam **Nv**), 478, 559, 604 (*φεύξομαι* etiam **Nv**), 607 (*τυράνων* etiam **Nv**), 616 (*ἔτ'* et *σοῖσι*), 688 (*τύχη* etiam **P**). sed non paucis locis **D** et **W** inter se valde differunt, unde perspicui potest eos non ex eodem codice descriptos esse. plurimum **D W** congruunt cum **A** deinde cum

35 J. Diggle, *On the Manuscripts and Text of Euripides, Medea I. The Manuscripts*, CIQ 33, 1983, 339–357.

36 Recte monet J. Diggle: 'The manuscript which is most often found in agreement with **OVc** is **B**. In lines 1–700 when the mss. are divided, **B** and **OVc** agree 122 times. The next commonest agreements are with **D** 102, **V** 101, **A** 101, **W** 97. Agreements with **LP** are comparatively uncommon: with **L** 37, **P** 43' (342).

37 Similem proximitatem in *Hipp.* esse demonstrarunt Barrett 69–72, Tury 336.

B.³⁸ ubi **D** et **W** dissentiunt **D** saepius solo cum **B** congruere recte monet J. Diggle imprimis in parte posteriore (fortasse a v. 982), nonnumquam cum **L** (**P**).³⁹

W Ubi **W** dissentit a **D** saepius cum **L** (**P**) congruit ut recte notat J. Diggle. apparet **W** textum mixtum praebere qui sine dubio certam affinitatem habet cum **L** **P**⁴⁰, sed solus cum palimpsesto hierosolymitano lectionem rectam v. 140 servavit (τόν sicut Musgravius olim coniecit).

F Iam vir doctus A. Turyn⁴¹ planum fecit codicem **F**, qui tantum argumentum et vv. 1–42 servavit, arta familiaritate coniunctum esse cum codicibus **D W**. quam familiaritatem J. Diggle

38 Cf. J. Diggle 343: 'In 1–700 whenever the mss. are divided (isolated errors of **D** or **W** aside), **DW** agree 166 times, disagree 44... In 1–700 when the mss. are divided, **DW** show the following number of agreements with the other mss.: with **A** 124, **B** 118, **O** 106, **Vc** 95 (but **Vc** is defective in six places where it might have been expected to agree with **O**: so say 101), **V** 101, **L** 54, **P** 58.' post 616 vel 688 non inveniuntur lectiones quibus **WD** (desinit **W** post v. 1028) a ceteris codicibus separantur.

39 v. 343s. **D** congruit cum **B**: 737, 746, 894, 937, 1118, 1134, 1139, 1259, 1311, 1377, 1395 (παίδων), 1404, 1410; cum **L** (**P**) 130, 323, 357, 502 (πότερον **DP**), 588, 687, 802, 875 (τυράννους **DP**, etiam recc. **VaHn**), 1179, 1208 (τίς **DP**), 1289 (δέ **DP**), 1395 (ἄμογος **DPL**). cf. id. (344): 'That at some point of the play **D** abandons its original model and follows a different one (either **B** or a ms. derived from or closely related to **B**) was observed by Turyn (p. 366)'. id. accidisse ca. v. 923 putat Turyn, sed cf. J. Diggle 345: 'as late as 982 **D** has a reading not derived from **B** (αὐτῇ **DWAVVaHnNv** om. **BOVcgE**) ... this reading undermines Turyn's claim ... that the change occurred "ca 923". From 982 onwards, at any rate, the evidence is compatible with the assumption that **D** is derived from **B**.'

40 v. app. crit. ad vv. 30 (sed **W** incertum), 80, 171, 173, 235 ...

41 A. Turyn 326.

nonnullis exemplis ex argumento necnon e versibus allatis comprobavit.⁴²

V Va Pauca de codicibus **V Va** addenda sunt. **Va** easdem fabulas habet quas **V**, ut iam scripsit Elmsley qui eum derivatum at non descriptum esse a **V** censebat.⁴³ A. Kirchhoff primus et deinde A. Nauck asseveravit **Va** re vera descriptum esse e **V**.⁴⁴ comparatio utriusque codicis docet, mea quidem sententia, **Va** descriptum esse e **V** post primam correctionem et ante secundas (vel fortasse quibusdam locis tertias) curas.⁴⁵ **Va** interdum lectionem exhibet quae non invenitur in **V**, unde perspicuum est librario aditum fuisse ad quosdam alios fontes. nonnullis locis idem librarius textum mutavit vel errore vel suo ingenio fretus plerumque metri causa.⁴⁶

42 J. Diggle 346–347; v. app. crit. ad arg. 1.2 (τήν), 4 (πρὸς et ὡς), 7 (διαχρησαμένη; δὲ om. WFL'), 8 (ἀπώλετο), 12 (ἡ μήδεια om. DFWHn, add. Hn^{2im}, ἐψήσασα DWFAHn), 15 (ἡβόωντα DWFVL'P), 16 (εἰδυίη(ι)σι DWFVL^{m rec. im}), 19 (καὶ om. WF), 20–21 (τὸν ἰάσωνα om. DWFHnNv), 22 (αὐτῇ DNv, αὐτῇ WF), 23 (γούνη DWFANv), 25–34 (hoc loco DWFAHnNv), 29 (τῶ(ι) WF, om. DAPHnNv) et ad vv. 24, 31 (αὐτὴν et ἀποιμώζη W¹F), 33, 37, 39, 42 (τόν τε).

43 P. Elmsley, *Medea*, Oxonii 1828, 171.

44 A. Kirchhoff, *Medea*, Berolini 1852, id., *Euripides. Tragoediae I*, Berolini 1855, IV; A. Nauck, *Euripides. Tragoediae*, Lipsiae 1857², I, XLI. v. etiam H. Rabe, *RhM* 63, 1908, 421 s. et quae Matthiessen in appendice ad 'Studien' (1974), 126–128, scripsit.

45 v. e. g. v. 21 δεξιᾶς V^cVa (δεξιᾶς V), 153 σπεύσει VVa (σπεύδει V^{3s}), 176 εἴ πως V^{ac}Va (ἡ πως V^{3re}), 200 βροτοῖς VVa (βροτούς V^c), 235 λάβη VVa (λαβεῖν V^{3re}Va²), 267 δρᾶσον VVa (δράσω V^{cs}), 385 ἐλεῖν VVa (κτανεῖν V^{3s}), 423 εὐπιστοσύναν VVa (ἀπιστοσύναν V²), 509 καθ' Ἑλλάδα VVa (Ἑλληνίδων V^{3re}LP), 577 ἐρῶ VVa (λέγω V^{3re}), v. etiam 613, 723, 748, 840, 848, 860, 887, 1256 ...

46 e. g. 281 τίνος μ' ἔκατι τῆσδε γῆς στέλλεις Va (τῆσδε γῆς ἀποστέλλεις V), 545 μέν σοι VaVc (μέντοι V), 927 οὔτι Va (οὔ-

Hn Codex Hauniensis 417 parvi vel nullius (si credimus viris doctis Turyn et Diggle) ponderis est ad constituendum Medae textum.⁴⁷ e lectionibus a J. Diggle collatis aliisque multis quas adferre supervacaneum est, apparet **Hn** textum valde mixtum praebere. quare perdifficile est hunc codicem uni vel alteri ramo traditionis adiungere. quibusdam locis congruit cum **B O Vc**, aliis cum **V** vel **D W**, paucissimis autem cum **L (P)**.⁴⁸ saepius dormitasse scribam huius codicis apparet nonnullis erroribus manifestis: v. app. crit. ad vv. 33 *μιν*, 490 *ἔτ' ὄντων*, 927 *οὐ* (*οὐ γὰρ Hn^{2im}*), 983 *αὐτὰν*, 1152 *παῦσαι ... στρέφον*, 1103 *φλαύροις κακοῖς*, 1164 *κινούσα πάλλενκον πόδα (βαίνουσα Hn^{2im})*, 1283 *λαβεῖν*, 1351 *ἐναντίαν*, 1364 *ὄλοισθε*, 1286 *σαλαμῖνα* pro *ἄλμην*. sed v. 246 suo proprio ingenio vel felici errore Porsonium anticipavit scribens *ἤλικας* loco *ἤλικα*. laudanda etiam lectio v. 1132 *τοῖς* quam **Hn** et **Nv** exhibent.

Nv De codice Neapolitano Vindobonensi gr. 17 eadem vel valde similia dicenda sunt. pluribus exemplis nihil dubii relinquentibus J. Diggle palam fecit A. Turyn erravisse cum **Nv** apographum diceret codicis Parisini 2713 (**B**) argumentumque e **D** descriptum esse argueret.⁴⁹ re vera **Nv** textum mixtum exhibet cuius fontem vel fontes non facile reperies. codices **B O Vc**, coniuncte vel separatim, vel his proximos non parvi momenti fuisse ad textum constituendum lectiones communes demonstrant⁵⁰, sed et **D W** fortasse non neglegendi.⁵¹

τοι V), 1351 *μακρά γ' ἄν Va (μακράν ἄν V)*; varia lectio v. 875 *τυράννοις Va κοιράνοις V* parvi momenti est, cf. J. Diggle 345 a. 23 (cf. etiam Med. 1299, IT 1080 (**P**), Ph. 1643).

47 v. U. de Wilamowitz, *Analecta*, Berolini 1875, 254; A. Turyn 330: 'The Copenhagen text of the Medea is a secondary product and can be disregarded by future editors' quod affirmavit J. Diggle 355.

48 cf. etiam A. Tuilier 164: 'L'influence de la tradition de V sur le Hauniensis 417 est certaine, et elle permet d'écarter définitivement ce dernier du groupe des vetustiores'.

49 J. Diggle 355–356; A. Turyn 350.

50 v. app. crit. ad vv. 24, 37 (**BOVcVVa**), 107 (**OVc**), 242

L P Non est dubium quin in Medea inter codices **L** et **P** artisima sit affinitas. ut appareat quam facile a ceteris codicibus distinguantur, pauca tantum exempla de multis proferam (* significat lectionem rectam):

- v. 100 *σπεύσατε* **LP**: *σπεύδετε* cett.
 * 110 *κακοῖσι(ν)* **L**: *κακοῖς ἢ τῆς Μηδείας* cett.
 111 *ἔπαθον* alt. om. **LP**
 140 *δῶμα* **LP**: *λέκτρα* cett.
 * 301 *ἐν πόλει λυπρὸς* **LP**: *λυπρὸς ἐν πόλει* cett.
 * 309 *σὺ γὰρ τί* **LP**: *τί γὰρ σὺ* cett.
 411 *πάλιν πάντα* **LP**: *πάντα πάλιν* cett.
 487 *δόμον* **LP**: *φόβον* cett.
 656 *οὐ φίλων τις οὐ πόλις* **LP**: *οὐ πόλις οὐ φίλων τις* cett.
 668 *ἰκάνεις* **LP**: *ἐστάλης* cett.
 741 *ἐν λόγοις* **LP**: *ὦ γύναι* cett.
 779 *εἰργασμένα* **LP**: *ἐγνωσμένα* cett.
 * 816 *σὸν σπέρμα* **LP**: *σὼ παῖδε* vel alia cett.
 * 840 *ἡδυπνόους αὔρας* **LP**: *αὔρας ἡδυπνόους* vel *αὔρας* cett.
 * 847 *ἡ πόλις ἡ φίλων* **LP**: *ἡ φίλων ἡ πόλις* cett.
 853 *πάντες πάντως* **LP**: *πάντως πάντες* cett.
 * 882 *ἐννοηθεῖς* **LP**: *ἐνοήσας* cett.
 * 915 *σωτηρίαν* **LP**: *προμηθίαν* cett.
 955 *πατὴρ πατρὸς* **LP**: *πατρὸς πατὴρ* cett.
 * 1052 *φρενί* **LP**: *φρενός* cett.
 * 1054 *θύμασιν* **LP**: *δώμασιν* cett.
 * 1071 *στόμα* **LP**: *κάρα* cett.
 * 1078 *δρᾶν μέλλω* **L**: *τολμήσω* **P** et cett.
 * 1130 *ἐστίαν* **LP**: *οἰκίαν* cett.
 1169 *τρέχουσα* **LP**: *τρέμουσα* cett.
 1173 *κατὰ* **LP**: *διὰ* cett.
 1184 *ἀπώλλυτο* **LP**: *ἡγείρετο* cett.
 * 1206 *χέρας* **LP**: *δέμας* cett.

(OVc), 254 (B^{2s}OVc), 509 (BOVcHn), 543 (OVcHngE), 559 (Vc), 562 (OVc), 816 (BVcD), 983 (BOD), 1043 (BOVcDHn), 1158 (BODHnLP), 1256 (BODV).

51 v. app. crit. ad vv. 49 (W), 311 (WHn), 400 (W), 411 (DW), 484 (W), 505 (W), 604 (DW), 607 (DW) etc.